

УДК 342.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.13>

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ВИБОРЧИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Бирченко Б.В.,

аспірант кафедри адміністративного, господарського права

та фінансово-економічної безпеки

Сумського державного університету

ORCID: 0009-0006-9356-5618

Бирченко Б.В. Правові аспекти захисту виборчих прав військовослужбовців.

Стаття присвячена комплексному аналізу правових аспектів, пов'язаних з реалізацією виборчих прав військовослужбовців в Україні, в умовах сучасних викликів, пов'язаних з повномасштабною військовою агресією російської федерації. Особлива увага приділяється проблемам, які виникають у зв'язку з мобілізацією значної кількості громадян до лав Збройних Сил України та правовою невизначеністю термінів їхньої демобілізації, що робить питання захисту їхніх виборчих прав надзвичайно актуальним для української держави на найближчі роки.

У дослідженні детально розглядаються прогалини та колізії, наявні у чинному виборчому законодавстві України, що перешкоджають повноцінній реалізації військовослужбовцями їхніх конституційних прав. Аналізуються обмеження, встановлені Виборчим кодексом України, зокрема, щодо участі військовослужбовців у місцевих виборах, та їх відповідність конституційним принципам виборчого права.

Особливий акцент робиться на проблемах, пов'язаних з визначенням виборчої адреси військовослужбовців та існуючими процедурами голосування, які часто роблять неможливою участь у виборах для значної частини військовослужбовців, особливо тих, хто перебуває у місцях тимчасової дислокації або у зоні бойових дій. У статті також проводиться порівняльний аналіз виборчого законодавства зарубіжних країн щодо забезпечення виборчих прав військовослужбовців, зокрема, розглядаються позитивні приклади впровадження альтернативних методів голосування у європейських країнах.

На основі проведеного аналізу у статті обґрунтовується нагальна необхідність удосконалення виборчого законодавства України з метою забезпечення ефективної реалізації конституційних прав військовослужбовців. Пропонуються конкретні шляхи реформування, включаючи усунення невідповідностей між Виборчим кодексом України та Конституцією України, зокрема, шляхом включення з Виборчого кодексу України положень, що обмежують право голосу окремих категорій військовослужбовців на місцевих виборах. Крім того, пропонується запровадження альтернативних методів голосування, таких як поштове голосування та дистанційне інтернет-голосування, які дозволять забезпечити можливість участі у виборах для військовослужбовців, що знаходяться у віддалених місцях дислокації або не мають можливості особисто прибути на виборчі дільниці.

Ключові слова: виборчі права, військовослужбовці, виборче законодавство, права і свободи військовослужбовців, вибори, право голосу, виборчий процес.

Byrchenko B.V. Legal aspects of protecting the electoral rights of military personnel.

The article is dedicated to a comprehensive analysis of the legal aspects related to the realization of the electoral rights of military personnel in Ukraine, in the context of contemporary challenges associated with the full-scale military aggression of Russian Federation. Particular attention is paid to the problems that arise due to the mobilization of a significant number of citizens into the ranks of the Armed Forces of Ukraine and the legal uncertainty of the terms of their demobilization, which makes the issue of protecting their electoral rights extremely relevant for the Ukrainian state in the coming years.

The study examines in detail the gaps and conflicts present in the current electoral legislation of Ukraine, which hinder the full realization of the constitutional rights of military personnel. The restrictions established by the Electoral Code of Ukraine, in particular regarding the participation of military personnel in local elections, and their compliance with the constitutional principles of electoral law, are analyzed.

Special emphasis is placed on the problems associated with determining the electoral address of military personnel and existing voting procedures, which often make participation in elections impossible for a significant portion of military personnel, especially those who are in places of temporary deployment or in combat zones. The article also conducts a comparative analysis of the electoral legislation of

foreign countries regarding the provision of electoral rights for military personnel, in particular, positive examples of the introduction of alternative voting methods in European countries are considered.

Based on the analysis conducted, the article substantiates the urgent need to improve the electoral legislation of Ukraine in order to ensure the effective realization of the constitutional rights of military personnel. Specific ways of reforming are proposed, including the elimination of inconsistencies between the Electoral Code of Ukraine and the Constitution of Ukraine, in particular, by excluding from the Electoral Code of Ukraine provisions that restrict the right to vote of certain categories of military personnel in local elections. In addition, the introduction of alternative voting methods, such as postal voting and remote internet voting, which will allow ensuring the possibility of participation in elections for military personnel who are in remote places of deployment or do not have the opportunity to personally come to polling stations, is proposed.

Key words: electoral rights, military personnel, electoral legislation, rights and freedoms of military personnel, elections, right to vote, electoral process.

Постановка проблеми. Право обирати та бути обраним, закріплене в Конституції України, є основою демократичного устрою нашої держави. Виборчі права слугують гарантією участі всіх громадян України у функціонуванні та розвитку країни, забезпечуючи безпосередній вплив кожного виборця на майбутній шлях розвитку держави та її основних інституцій.

За даними Міністерства оборони України, станом на жовтень 2024 року до лав Збройних Сил України було мобілізовано більше 1 мільйона громадян, і ця цифра продовжує постійно зростати. Враховуючи правову невизначеність термінів демобілізації призваних громадян з військової служби та можливість їх перебування на військовій службі тривалий період часу після відміни воєнного стану, захист виборчих прав військовослужбовців буде одним з важливих завдань нашої держави в найближчі роки.

Стан опрацювання проблематики. Окремі аспекти захисту виборчих прав військовослужбовців та їх правового статусу як суб'єктів виборчого процесу були предметом дослідження Забарсько-го В.В., Царенко О.М., Шамрай Б.М., Новикова О.В., Трішина С.О., Шевченко Ю.А., Корнієнко В.О.

Проте після початку повномасштабної військової агресії російської федерації проти України науковцями майже не досліджувалися нові виклики, що постали перед українською державою в сфері виборчого законодавства в умовах значного збільшення кількості мобілізованих військовослужбовців та осіб, що проходять військову службу за контрактом.

Враховуючи викладене, **метою даного дослідження** є виявлення прогалин у правовому регулюванні захисту виборчих прав військовослужбовців в Україні та надання рекомендацій щодо їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Виборче законодавство зарубіжних країн по різному підходить до питань надання військовослужбовцям виборчих прав. У ряді країн військовослужбовці позбавлені активного виборчого права, тобто права обирати склад представницьких органів. Відповідні обмеження поширюються, зокрема, на осіб, які перебувають на військовій службі у збройних силах Аргентини, Туреччини та Мексики. В Іспанії, Фінляндії та Туреччині військовослужбовці не можуть бути обрані в парламент, тобто навпаки позбавлені пасивного виборчого права. В Ізраїлі пасивного виборчого права позбавлені лише окремі категорії військовослужбовців К офіцери, а в Бразилії – начальників штабів [1].

Згідно з українським законодавством, військовослужбовці користуються усіма правами і свободами людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими в Конституції України та законах України [2].

Стаття 38 Конституції України гарантує право усіх громадян брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [3].

На підставі встановлених Конституцією України гарантій загального виборчого права, частина 1 статті 5 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» передбачає гарантії виборчих прав військовослужбовців, констатуючи, що військовослужбовці – громадяни України, які проходять службу на території України, беруть участь у всеукраїнському і місцевих референдумах, обирають і можуть бути обраними до відповідних місцевих рад та інших виборчих державних органів згідно з Конституцією України [2].

Виборчий кодекс України, прийнятий у 2019 році, встановлює ряд особливостей правого статусу військовослужбовців як учасників виборчого процесу, одночасно гарантуючи право всіх військовослужбовців приймати участь у голосуванні на виборах депутатів Верховної Ради України та Президента України у загальному порядку, та передбачаючи ряд обмежень прав військовослужбовців щодо участі у виборчому процесі.

Зокрема, Виборчий кодекс України встановлює, що військовослужбовці не можуть бути офіційними спостерігачами (п. 5 ч. 3 ст. 58 Виборчого кодексу України), уповноваженими представниками кандидата на пост Президента України (п. 3 ч. 2 ст. 110 Виборчого кодексу України), представником політичної партії у Центральній виборчій комісії (п. 3 ч. 2 ст. 165 Виборчого кодексу України), представником організації партії у виборчій комісії (п. 4 ч. 2 ст. 236 Виборчого кодексу України), довіреною особою кандидата у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, районних у місті рад, міських, сільських, селищних рад, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови (п. 4 ч. 5 ст. 238 Виборчого кодексу України) [4].

Виборчим законодавством також передбачаються обмеження щодо проведення виборчої агітації у військових частинах та заборона використання особами, що проходять військову службу, підлеглих їм осіб, службового транспорту, зв'язку, устаткування, приміщень, інших об'єктів та ресурсів для проведення передвиборної агітації.

Проте основне обмеження виборчих прав військовослужбовців на сьогоднішній день містить у собі частина 7 статті 7 Виборчого кодексу України, яка передбачає, що *військовослужбовці строкової служби, громадяни України, які проживають за кордоном, а також особи, визнані судом недієздатними, та громадяни України, які за вироком суду перебувають у місцях позбавлення волі, вважаються такими, що не належать до жодної територіальної громади, та не мають права голосу на місцевих виборах.*

Таким чином, виборче законодавство поділяє за правовим статусом військовослужбовців строкової служби та військовослужбовців, що проходять військову службу за інших правових підстав, зокрема, за контрактом або за мобілізацією в особливий період.

Перш за все, варто відзначити, що відповідні положення Виборчого кодексу України не враховують зміни, що були внесені протягом останніх років до законодавчих актів, які регулюють порядок проходження військової служби.

Зокрема, діюча редакція Виборчого кодексу України не враховує те, що у відповідності до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку», що набув чинності 18.05.2024, було внесено суттєві зміни до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» та замінено строкову військову службу на базову військову службу.

Станом на сьогоднішній день строкова військова служба відсутня в переліку різновидів військової служби, передбачених статтею 2 вказаного закону [5], а отже, встановлений статтею 7 Виборчого кодексу України виборчий ценз фактично не може бути застосований, так як на момент проведення майбутніх виборів будуть відсутні особи, на яких поширює свою дію відповідна правова норма.

При цьому залишається відкритим питання, чи буде законодавцем в подальшому поширено відповідний виборчий ценз на осіб, що будуть проходити базову військову службу.

Вищевказані відмінності в правовому регулюванні статусу військовослужбовців строкової служби впроваджувалися у зв'язку з тим, що такі військовослужбовці несли службу переважно поза межами територіальних громад, в яких вони мали зареєстроване місце проживання, а держава не була спроможна забезпечити їх участь у місцевих виборах у громадах, в яких вони зареєстровані, за допомогою існуючих правових механізмів, які на даний час не змінилися.

Враховуючи викладене, можна припустити, що законодавцем все ж будуть внесені відповідні зміни до статті 7 Виборчого кодексу України, та передбачено обмеження права голосу на місцевих виборах військовослужбовців базової військової служби.

Відповідне рішення дозволить усунути розбіжності між нормами виборчого законодавства та законодавства про військовий обов'язок, проте позбавить доступу до активного виборчого права всіх громадян, що будуть проходити базову військову службу.

Важливо відмітити, що у відповідності до статті 70 Конституції України, право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років. Не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними.

Жодних інших обмежень права голосу Конституція як основний закон та нормативно-правовий акт прямої дії не передбачає.

Враховуючи викладене, вважаємо, що передбачені статтею 7 Виборчого кодексу України обмеження виборчих прав окремих категорій осіб, зокрема, в контексті предмету даного дослідження, військовослужбовців строкової служби, не відповідають принципам, закріпленим в Конституції України, а отже, мають бути виключені з тексту Виборчого кодексу України.

Варто відмітити, що спеціальних положень щодо обмеження виборчих прав інших категорій військовослужбовців, зокрема тих, що були призвані до лав ЗСУ в порядку мобілізації на особливий період, та осіб, що проходять військову службу за контрактом, Виборчий кодекс України на сьогоднішній день не містить.

З наведеного випливає, що особи призвані до лав ЗСУ в порядку мобілізації та особи, що несуть службу в ЗСУ на підставі укладеного контракту, наділені активним виборчим правом при проведенні місцевих виборів.

Разом з тим, Виборчий кодекс України встановлює, що право голосу на місцевих виборах мають виборці, виборча адреса яких віднесена до території відповідної територіальної громади.

Законом України «Про Державний реєстр виборців» [6] встановлено, що виборчою адресою військовослужбовця строкової служби є адреса дислокації його військової частини, проте спеціальних норм щодо визначення виборчої адреси особи, призваної на військову службу за контрактом або в порядку мобілізації законодавство не передбачає.

Хоч ЗУ «Про Державний реєстр виборців» і надає виборцю можливість тимчасово змінити місце для голосування без зміни виборчої адреси, проте на місцевих виборах тимчасова зміна місця голосування виборця без зміни виборчої адреси не застосовується (ч. 4 ст. 7 ЗУ «Про Державний реєстр виборців»).

З урахуванням наведеного, особи, призвані до лав ЗСУ в порядку мобілізації та особи, що проходять військову службу за контрактом, мають голосувати на місцевих виборах за адресою свого зареєстрованого місця проживання, що є очевидно неможливим для переважної частини мобілізованих осіб за існуючого правового регулювання виборчого процесу.

Тож варто погодитися з думкою Корнієнко В.О., який зазначає, що проголосувати на місцевих виборах не зможуть не лише військовослужбовці строкової служби, але й військовослужбовці, які в день голосування перебувають у місцях тимчасової дислокації військових частин, оскільки утворення спеціальних виборчих дільниць у військових частинах не передбачено; військовослужбовці, що несуть службу за контрактом, за виключенням тих, яких зареєстровано у громаді, у межах якої дислокується їхня військова частина [7, с. 164].

Враховуючи викладене, законодавець має або ж внести зміни до виборчого законодавства шляхом віднесення мобілізованих осіб та осіб, що проходять службу за контрактом, разом з військовослужбовцями строкової (базової) служби, до категорії осіб, що не мають права голосу на місцевих виборах, або ж впровадити нові механізми, що забезпечать реалізацію права відповідних категорій військовослужбовців на голосування на місцевих виборах.

На думку автора, позбавлення мобілізованих та осіб, що проходять службу за контрактом, права голосу на місцевих виборах не лише суперечить Конституції України, але й може суттєво нашкодити демократичним процесам у державі у повоєнний період, враховуючи кількість осіб, призваних на військову службу в порядку мобілізації та за контрактом.

Варто відзначити, що на сьогоднішній день у багатьох європейських країнах успішно впроваджені так звані спеціальні правила голосування, що включають у себе альтернативні варіанти волевиявлення для осіб, що з певних причин не можуть прийти на виборчі дільниці у день голосування. До таких практик, зокрема, відносяться поштове голосування та інтернет-голосування.

Так, у Німеччині будь-який виборець, згідно розділу 14(3) та розділу 36 Закону про федеральні вибори 1993 року, має право проголосувати поштою. Аналогічне право надається всім громадянам Ісландії при проведенні парламентських виборів відповідно до статей 57 та 63 Закону № 24 від 16 травня 2000 року «Про парламентські вибори до Альтінгу». Відсутні обмеження на участь громадян у поштовому голосуванні у Великобританії (Положення про представництво народу (обробка поштового голосування та таємниця голосування) 2023 року), Ліхтенштейні (статті 5 та 8 Закону про здійснення політичних прав у національних справах 1973 року), Люксембурзі (Виборчий закон від 18 лютого 2003 року) та Швейцарії (статті 5 та 8 Федерального закону про політичні права 1976 року).

В інших європейських країнах право поштового голосування надається лише окремим категоріям громадян. В контексті даного дослідження важливо звернути увагу на те, що право поштового голосування безпосередньо надається, зокрема, членам Сил оборони Ірландії (розділ 14 та розділ 64 Закону про вибори 1992 року) та військовослужбовцям в Литві (стаття 67 Закону про вибори до Сейму 1992 року).

Менш поширеною в європейських країнах є практика проведення інтернет-голосування, проте приклад Естонії, яка впровадила можливість інтернет-голосування для всіх громадян всередині країни з 2005 року, демонструє, що відповідні інструменти можуть бути імплементовані в виборчому законодавстві України. Крім того, на сьогоднішній день деякі країни, такі як Франція, надають можливість проголосувати через інтернет для своїх громадян, які проживають закордоном (статті R176-3 – R176-3-10 Виборчого кодексу Франції).

Враховуючи викладене, з метою забезпечення захисту виборчих прав військовослужбовців пропонується усунути відповідну прогалину у виборчому законодавстві шляхом запровадження альтернативних методів голосування на місцевих виборах для військовослужбовців, що проходять

службу у Збройних силах України, з використанням дистанційного інтернет-голосування або поштового голосування.

У разі застосування поштового голосування, військовослужбовці матимуть можливість завчасно (згідно вищезгаданої практики європейських країн – за 4-8 тижнів до дня голосування) звернутися до виборчих органів з заявою про участь у поштовому голосуванні, отримати поштою виборчий бюлетень, заповнити його та відправити заповнений бюлетень виборчій комісії у зручний для них час, але не пізніше дня проведення голосування на виборчих дільницях. Захист від фальсифікації результатів волевиявлення виборця при поштовому голосуванні забезпечується шляхом надання виборцем разом з заявою про участь у поштовому голосуванні картки зі зразком власного підпису та, в подальшому, надання разом з заповненим бюлетенем картки з підписом для порівняння.

При організації інтернет-голосування, виборці матимуть можливість проголосувати на спеціально створених онлайн-ресурсах за допомогою будь-яких електронних систем (персональний комп'ютер, телефон, тощо), що зможуть забезпечити верифікацію особи виборця, зокрема, шляхом використання кваліфікованого електронного підпису, та захист від стороннього втручання у процес волевиявлення.

Варто відзначити, що питання можливості застосування методу інтернет-голосування досі викликає жваві дискусії, через сумніви у захищеності процесу голосування від стороннього впливу і можливості спотворення результатів голосування. Проте з досліджень вітчизняних науковців випливає висновок, що створення технічно захищеної системи інтернет-голосування є можливим за умови використання належного програмного забезпечення та технічних засобів [8; 9].

Тож вважаємо, що впровадження методу інтернет-голосування в Україні є можливим, проте за умови не лише законодавчого врегулювання даного питання, але й забезпечення належних технічних можливостей системи для організації голосування.

Розглядаючи існуючий порядок реалізації військовослужбовцями активного виборчого права на загальнодержавних виборах варто відмітити, що згідно статті 14 Виборчого кодексу України, військовослужбовці голосують на звичайних виборчих дільницях, розташованих за межами військових частин, тобто, якихось особливостей голосування військовослужбовців на загальнодержавних виборах чинне законодавство не передбачає.

Такий підхід в цілому відповідає загальним європейським практикам щодо організації демократичного голосування. Так, Кодексом належної практики у виборчих справах, затвердженим Європейською комісією за демократію через право (Венеціанською комісією), передбачено, що військовослужбовці мають, якщо це можливо, голосувати за місцем проживання. Якщо ні, доцільно зареєструвати їх для голосування на виборчій дільниці поблизу місця їхньої дислокації, при цьому паспортні дані відповідних військовослужбовців місцеве командування надсилає муніципальним органам влади, які потім включають їхні імена в список виборців. Виняток з цього порядку можна зробити в тому разі, коли казарми розташовані надто далеко від найближчої виборчої дільниці [10].

Разом з тим, відповідні принципи не враховують реалії, що склалися в Україні у зв'язку з повномасштабною військовою агресією РФ та мобілізацією значної кількості громадян України до лав Збройних Сил України.

На даний час Законом України «Про Державний реєстр виборців» передбачається, що голосування відбувається за виборчою адресою виборця, тобто адресою, за якою задекларовано або зареєстровано його місце проживання відповідно до Закону України «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні».

Автоматичної зміни місця голосування для військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом або за мобілізацією, законодавство не передбачає.

За загальним правилом, у виборця існує можливість самостійно тимчасово змінити місце для голосування без зміни виборчої адреси, проте це потребує від нього активних дій – подання заяви до органу ведення Державного реєстру виборців, що може бути проблематичним для військовослужбовців, значна частина яких перебуває поза межами місць постійної дислокації військових частин та поза межами населених пунктів загалом. З урахуванням вказаних обставин можливість їх фізичного прибуття навіть до найближчої звичайної виборчої дільниці є сумнівною. Крім того, значна частина військовослужбовців може не мати належних засобів для того, щоб звернутися з відповідною заявою до органу ведення Державного реєстру виборців навіть дистанційно через електронний кабінет виборця.

Враховуючи викладене, можна зробити висновок, що існуючі норми Виборчого кодексу України, вірогідно, не зможуть забезпечити практичну реалізацію мобілізованими громадянами своїх виборчих прав на майбутніх загальнодержавних виборах депутатів Верховної Ради України та Президента України після закінчення воєнного стану.

Враховуючи викладене, пропонується усунути відповідну прогалину у виборчому законодавстві шляхом доповнення статті 30 Виборчого кодексу України положеннями щодо створення спеціальних виборчих дільниць на території військових частин та у місцях постійної дислокації військовослужбовців для організації процесу голосування на майбутніх загальнодержавних виборах, та шляхом запровадження альтернативних методів голосування, зокрема, через впровадження дистанційного інтернет-голосування та/або поштового голосування.

Висновки та рекомендації. Забезпечення виборчих прав громадян, зокрема військовослужбовців, є фундаментальним аспектом демократичного устрою України. Актуальність цього питання значно посилюється в умовах повномасштабної військової агресії РФ та мобілізації понад мільйона громадян, що створює безпрецедентні виклики для реалізації їхніх конституційних прав, враховуючи правову невизначеність термінів демобілізації.

Проведений аналіз виявив суттєві прогалини та колізії у чинному виборчому законодавстві України стосовно виборчих прав військовослужбовців. Зокрема, норма частини 7 статті 7 Виборчого кодексу України, яка позбавляє права голосу на місцевих виборах військовослужбовців строкової служби, на сьогодні втратила свою актуальність через заміну строкової служби на базову військову службу Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку». Це створює правову невизначеність щодо статусу військовослужбовців базової служби як суб'єктів виборчого процесу та ризик потенційного поширення на них існуючих обмежень активного виборчого права, що може суперечити статті 70 Конституції України, яка встановлює вичерпний перелік підстав для позбавлення права голосу.

Виборчий кодекс формально не обмежує активне виборче право мобілізованих військовослужбовців та осіб, що проходять службу за контрактом, на місцевих виборах, проте існуючий механізм реалізації цього права є практично неідеальним. Вимога голосувати за зареєстрованим місцем проживання та неможливість тимчасової зміни місця голосування на місцевих виборах робить участь переважної більшості військовослужбовців, які перебувають у місцях дислокації військових частин, неможливою. Аналогічні проблеми виникають і з реалізацією активного виборчого права на загальнодержавних виборах, де голосування на звичайних дільницях за межами військових частин та необхідність самостійної тимчасової зміни місця голосування є значними перешкодами для військовослужбовців, особливо тих, хто перебуває в зоні бойових дій або дислокується поза межами населених пунктів.

Для вирішення виявлених проблем та захисту виборчих прав військовослужбовців пропонується:

– усунути невідповідність статті 7 Виборчого кодексу України Конституції України, виключивши норми, що обмежують право голосу на місцевих виборах для будь-яких категорій військовослужбовців;

– для забезпечення реалізації виборчих прав військовослужбовців на місцевих виборах, запровадити альтернативні механізми голосування, такі як дистанційне інтернет-голосування або поштове голосування. Це дозволить їм брати участь у формуванні органів місцевого самоврядування у громадах, до яких вони належать за зареєстрованим місцем проживання;

– для забезпечення практичної реалізації виборчих прав військовослужбовців на загальнодержавних виборах, доповнити статтю 30 Виборчого кодексу України положеннями про створення спеціальних виборчих дільниць на території військових частин та у місцях постійної дислокації військовослужбовців. Паралельно розглянути можливість впровадження дистанційного інтернет-голосування та/або поштового голосування і для цього типу виборів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Новиков О.В., Трішина С.О., Шевченко Ю.А. Правове регулювання виборчого права військовослужбовців через призму національного та зарубіжного законодавства. *Конституційно-правові академічні студії*. 2019. № 1. С. 27–33.
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII: станом на 02 травня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 07.05.2025).
3. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 07.05.2025).
4. Виборчий кодекс України: Кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX: станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 07.05.2025).
5. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII: станом на 17 січня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 07.05.2025).

6. Про Державний реєстр виборців: Закон України від 22.02.2007 № 698-V: станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16#Text> (дата звернення: 07.05.2025).
7. Корнієнко В.О. Європейські виборчі стандарти та конституційно-правове регулювання місцевих виборів в Україні.– Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2021. 223 с.
8. Чуприн В.М., Вишняков В.М., Пригара М.П. Захист операційного середовища систем Інтернет голосування. *Захист інформації*. 2017. Т. 19, № 1. С. 56–66.
9. Мачалін І.О., Вишняков В.М., Комарницький О.О. Технологія автентифікації виборців у відкритій системі Інтернет голосування. *Радіоелектроніка і інформатика*. 2018. № 2. С. 55–62.
10. Кодекс належної практики у виборчих справах. Керівні принципи та пояснювальна доповідь, ухвалені Венеціанською Комісією на 52 пленарній сесії (Венеція, 18-19 жовтня 2002 року). Висновок n 190/2002. URL: https://eos.cartercenter.org/uploads/document_file/path/279/CoE_Venice_Commission_Code_of_Good_Practice_UK.pdf (дата звернення: 07.05.2025).